

НАПРЯМИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ СУДОВОГО СПРИЯННЯ ТА КОНТРОЛЮ ЩОДО МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

О. ПЕРЕПЕЛИНСЬКА
радник SAYENKO KHARENKO,
член Правління Української
Арбітражної Асоціації

Брак або недосконалість процесуальних норм, які б регламентували виконання державними судами функцій контролю та сприяння міжнародного арбітражу, створюють багато практичних проблем і заважають розвитку міжнародного арбітражу в Україні та становленню проарбітражної судової практики у цій сфері.

Судовий контроль щодо арбітражу

Для більш ефективної реалізації судами функцій контролю щодо арбітражу, а це перш за все розгляд клопотань про скасування рішень міжнародного арбітражу чи про надання дозволу на їх виконання, необхідно зменшити кількість інстанцій у розгляді таких справ. Як показав досвід останніх років, введення додаткової судової інстанції (загальні місцеві суди) значно погіршило ефективність судового контролю щодо арбітражу з точки зору

його якості та часу, що на нього витрачається державними судами. Адже чи не кожна справа цієї категорії проходить всі три судові інстанції, що займає багато місяців, а інколи й років. До 2005 р. ситуація була значно краща: такі справи розглядалися лише апеляційними судами та Верховним Судом України. Тож є всі об'єктивні передумови повернутися до цієї моделі, як більш ефективної.

Крім того, наявні положення Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) щодо скасування рішень міжнародного арбітражу є недостатніми, адже глава, в якій вони містяться, регламентує скасування рішень третейських судів і не враховує специфіку міжнародного арбітражу. А процедура прийняття судом рішень щодо постанов міжнародного арбітражу, винесених як із питання попереднього характеру, проте, що він має компетенцію (ч. 3 ст. 16 Закону України «Про міжнародний

комерційний арбітраж» (далі — Закон про МКА), взагалі не врегульована. Тому було б доцільно додати до ЦПК України окрему главу, яка б регламентувала судовий розгляд відповідних справ.

Крім того, як і в багатьох розвинутих арбітражних юрисдикціях (наприклад, Франція¹, Швейцарія², Швеція³), в Україні сторонам має бути надано право обмежити підстави скасування арбітражного рішення або взагалі виключити можливість його оспорування у державному суді. В останньому випадку судовий контроль буде здійснюватися лише у процесі розгляду клопотання про надання дозволу на виконання арбітражного рішення. З огляду на однаковість підстав для відмови у визнанні та виконанні, а також для скасування арбітражного рішення така ситуація не порушуватиме жодних прав сторони, проти якої таке рішення постановлено, а лише зменшить кількість судових проваджень, в яких вона може ці права реалізувати. Це також матиме позитивний ефект для просування України як місця арбітражу. До речі, в Росії, арбітражне законодавство якої містить аналогічні норми щодо оспорування арбітражних рішень, судова практика неодноразово підтверджувала як саму можливість виключити угодою сторін оспорування арбітражного рішення,

так і загальну ефективність такого підходу⁴.

Судова підтримка та сприяння арбітражним провадженням

Для забезпечення реалізації судами функцій підтримки та сприяння арбітражним провадженням необхідно прийняти відповідні процесуальні норми. На сьогодні у нас такі норми відсутні, що практично унеможливує надання судами такої підтримки чи сприяння незалежно від місця арбітражу.

Найбільш гостро ця проблема стоїть щодо прийняття судом запобіжних чи забезпечувальних заходів на підтримку арбітражу, можливість якого передбачена ст. 9 Закону про МКА. На практиці це часто ставить під загрозу можливість виконання арбітражного рішення, а інколи й робить його взагалі неможливим. Це, в свою чергу, суттєво шкодить розвитку арбітражу в Україні, і підштовхує сторони відмовлятися від арбітражу на користь розгляду спорів у державних судах, в якому застосування таких заходів чітко врегульовано.

Також важливим є судове сприяння в отриманні доказів. Стаття 27 Закону про МКА передбачає, що склад арбітражного суду або (за його згодою) сторона можуть звернутися до компетентного державного суду з проханням про сприяння в отриманні доказів. Але за відсутності відповідних проце-

¹ Відповідно до ст. 1522 Цивільного процесуального кодексу Франції сторони за угодою можуть у будь-який момент відмовитися від свого права на оспорування арбітражного рішення (Книга IV Кодексу англійською мовою доступна за посиланням: [1]).

² Стаття 192 Федерального Закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» дозволяє сторонам у будь-який момент виключити своєю угодою можливість оспорування арбітражного рішення або певних підстав такого оспорування, якщо жодна зі сторін не має в Швейцарії свого місця знаходження, місця проживання чи відділення (текст глави 12 Закону різними мовами доступний за посиланням: [2]).

³ Згідно зі ст. 51 Арбітражного Закону Швеції «сторони, що перебувають у комерційних відносинах, можуть шляхом письмової угоди в явно вираженій формі виключити чи обмежити застосування підстав для скасування арбітражного рішення, що передбачені ст. 34 цього Закону, якщо жодна зі сторін не має місця знаходження чи місця діяльності в Швеції» (текст Закону різними мовами доступний за посиланням: [3]).

⁴ Див., наприклад: [4]. Крім того, саме така позиція сформульована у п. 9 Інформаційного листа Президії Вищого Арбітражного Суду Російської Федерації від 22 грудня 2005 р. № 96 «Огляд практики розгляду арбітражними судами справ про визнання та виконання рішень іноземних судів, про оспорування рішень третейських судів та про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів» [5].

суальних положень щодо компетенції та процедури виконати таке прохання для судів практично неможливо.

Тож необхідно визначити, які суди мають розглядати ці категорії справ та прийняти процесуальні норми, що регламентували б їх розгляд. Було б логічно делегувати ці функції тим же судам, які здійснюють функції контролю щодо арбітражу, а відповідні норми викласти в окремій главі ЦПК України поряд із положеннями про скасування та надання дозволу на виконання арбітражних рішень.

Не менш важливим для сприяння арбітражу є загальний підхід судів до виконання та тлумачення арбітражного застереження. Контекст, в якому постає питання, може бути різним. Наприклад, у випадку подання до суду позову з питання, що є предметом арбітражної угоди, якщо будь-яка зі сторін не пізніше подання своєї першої заяви по суті спору попросить припинити провадження у справі і направити сторони до арбітражу, тобто заявить відвід державному суду з невідсудності¹. Відповідно до ст. 8 Закону про МКА суд може відмовити у задоволенні такої заяви лише тоді, якщо визнає, що арбітражна угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана. Аналогічне правило міститься і в ч. 3 ст. II Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (далі — Нью-Йоркська конвенція). Інакше кажучи, Україна взяла на

себе міжнародне зобов'язання визнавати на своїй території відповідні арбітражні угоди та забезпечувати, щоб її державні суди такі угоди виконували². І тут є декілька важливих аспектів. По-перше, питання дійсності, чинності та виконуваності арбітражної угоди повинно поставати лише в контексті пред'явлення позову по суті спору, тобто подання окремого позову про визнання такої угоди недійсною, такою, що втратила чинність, чи не може бути виконана, є недопустимим, зважаючи на природу арбітражного застереження. По-друге, перевіряючи дійсність, чинність та виконуваність арбітражної угоди, суд має бути максимально «проарбітражним». Особливо це стосується ситуацій, коли арбітражна угода має певні недоліки, які можуть бути усунуті шляхом її тлумачення (наприклад, неточність у назві арбітражної установи). По-третє, якщо суд не встановить, що арбітражна угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана, то в нього немає інших підстав відмовляти у задоволенні вчасно заявленого відводу державному суду з невідсудності — він повинен направити сторони до арбітражу, як це передбачено ст. 8 Закону про МКА. І хоча питання відводу державного суду з невідсудності є більш актуальним для третейського розгляду, відповідні зміни до процесуального законодавства є також актуальними і для міжнародного арбітражу. Адже випадки невиконання судами імпера-

¹ Саме такий термін вживається у доктрині міжнародного арбітражу та в ст. VI Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж.

² Стаття II Нью-Йоркської конвенції:

«1. Каждое Договаривающееся Государство признает письменное соглашение, по которому стороны обязуются передавать в арбитраж все или какие-либо споры, возникшие или могут возникнуть между ними в связи с каким-либо конкретным договорным или иным правоотношением, объект которого может быть предметом арбитражного разбирательства.

2. Термин "письменное соглашение" включает арбитражную оговорку в договоре или арбитражное соглашение, подписанное сторонами, или содержащееся в обмене письмами или телеграммами.

3. Суд Договаривающегося Государства, если к нему поступает иск по вопросу, по которому стороны заключили соглашение, предусматриваемое настоящей статьей, должен, по просьбе одной из сторон, направить стороны в арбитраж, если не найдет, что упомянутое соглашение недействительно, утратило силу или не может быть исполнено».

тивних положень ст. 8 Закону про МКА¹ викликають суттєве занепокоєння та підривають довіру до України як до юрисдикції, дружньої до арбітражу.

Виконання арбітражних рішень

У питаннях виконання арбітражних рішень необхідно змінити українське законодавство і для добровільного, і для примусового виконання. З огляду на діюче валютне регулювання, нині в Україні неможливо добровільно виконати арбітражне рішення, якщо вказана в ньому сума виражена в іноземній валюті, а таких, зрозуміло, переважна більшість. Адже окрім самого арбітражного рішення платник зобов'язаний надати своєму обслуговуючому банку виконавчий документ, який можна отримати тільки після отримання дозволу на виконання арбітражного рішення у державному суді. Інакше кажучи, необхідно пройти ту саму судову процедуру, що й для примусового виконання арбітражного рішення.

Цю ситуацію очевидно необхідно змінити, адже неможливість добровільно виконати арбітражне рішення стороною, проти якої воно винесене, суттєво заважає Україні стати проарбітражною юрисдикцією. Вирішити цю проблему можна по-різному. Найпростіший шлях — скасувати згадану вище вимогу щодо наявності виконавчого документа. Однак це означає, що держава не буде контролювати, навіть опосередковано, валютні платежі за арбітражними рішеннями, на що вона навряд чи погодиться, принаймні, зараз. Тож як компромісний варіант можна було б запровадити спрощену процедуру видачі таких виконавчих документів за заявою боржника, обмеживши судовий контроль лише

питаннями публічного порядку та арбітрабельності. При цьому така спрощена процедура має містити механізми для запобігання можливих зловживань із боку недобросовісних боржників, які можуть намагатися спеціально отримати відмову, та для забезпечення інтересів кредиторів, які, за логікою, не повинні брати участь у такій спрощеній процедурі, і, відповідно, не матимуть можливості вчасно зреагувати на такі зловживання.

Якщо ж боржник не погоджується добровільно платити навіть після отримання виконавчого документа, то ситуація в кредитора ще складніша. Згідно з чинними нормами ЦПК України суд в ухвалі про надання дозволу на виконання арбітражного рішення має визначити суму стягнення в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали. Це означає, що в національній валюті вказується і сума в виконавчому листі, а потім проводиться стягнення виконавчою службою. Але в більшості випадків в іноземного стягувача немає рахунку в гривні в українському банку, і тому він не може отримати гроші від виконавчої служби. До цих складнощів ще необхідно додати валютні ризики, пов'язані з конвертацією суми боргу у національну валюту України. Така ситуація потребує термінового вирішення. Тим більше, що вирішити її достатньо просто — необхідно виключити зі ст. 395 ЦПК України ч. 8 або ж змінити її таким чином, щоб відповідна конвертація суми відбувалася виключно за заявою стягувача.

Крім того, необхідно врегулювати питання стягнення відсотків річних за арбітражними рішеннями. У міжнародній практиці досить часто арбітри не вказують їх у твердій сумі, а вста-

¹ Наприклад, див.: [6].

новлюють в арбітражному рішенні лише відсоткову ставку та період нарахування таких відсотків. Наприклад, 5 % річних з 1 січня 2013 р. і до дати виконання арбітражного рішення. Це є ефективним стимулом для добровільного виконання арбітражного рішення, і спонукає боржника не затягувати з оплатою. У багатьох країнах суму відсотків, що підлягають стягненню з боржника відповідно до арбітражного рішення, визначає виконавча служба, яка проводить примусове стягнення. В Україні державний виконавець це робити не може, оскільки він проводить стягнення згідно з виконавчим документом, в якому зазначається тверда сума. Однак отримати такий документ з сумою відсотків, визначену

хоча б на дату постановлення ухвали про надання дозволу на виконання арбітражного рішення, за браком відповідних процесуальних норм майже неможливо. Тож було б доцільно додати відповідні положення до глави ЦПК України, що регулює питання надання дозволу на виконання арбітражних рішень, в яких чітко встановити повноваження суду та порядок визначення суми відсотків, які підлягають стягненню, відповідно до арбітражного рішення.

Звичайно, це не вичерпний перелік проблем процесуального законодавства у сфері міжнародного арбітражу в Україні, але саме ці проблеми, на думку арбітражної спільноти, потребують якнайшвидшого вирішення.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Book IV – arbitration. Title II – International Arbitration* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.iaparis.com/pdf/FRENCH_LAW_ON_ARBITRATION.pdf.
2. *Arbitration in Switzerland. Neutral – Accessible – Predictable – Balanced Switzerland is a Popular Choice Tested in Many International Contracts and Disputes* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.arbitration-ch.org/pages/en/arbitration-in-switzerland/index.html#.UixaAFrWjDA>.
3. *Законы. Шведское материальное право* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sccinstitute.se/library-3/legislation.aspx>.
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kad.arbitr.ru/PdfDocument/d1bf9301-e380-471d-9b8a-f7232b2ce118/A40-4514-2012_20120615_Opredelenie.pdf.
5. *Обзор практики рассмотрения арбитражными судами дел о признании и приведении в исполнение решений иностранных судов, об оспаривании решений третейских судов и о выдаче исполнительных листов на принудительное исполнение решений третейских судов : информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 22 декабря 2005 г. № 96* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://arbitr.ru/as/pract/vas_info_letter/2949.html.
6. *Постанова Вищого господарського суду України від 6 березня 2013 р. у справі № 3/5027/496/2011* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29784623>.

REFERENCES

1. *Book IV – arbitration. Title II – International Arbitration*. Available at: http://www.iaparis.com/pdf/FRENCH_LAW_ON_ARBITRATION.pdf.
2. *Arbitration in Switzerland. Neutral – Accessible – Predictable – Balanced Switzerland is a Popular Choice Tested in Many International Contracts and Disputes* Available at: <http://www.arbitration-ch.org/pages/en/arbitration-in-switzerland/index.html#.UixaAFrWjDA>.
3. *Zakony. Shvedskoe materialnoe pravo [Laws. Swedish Substantive Law]*. Available at: <http://www.sccinstitute.se/library-3/legislation.aspx>.
4. Available at: http://kad.arbitr.ru/PdfDocument/d1bf9301-e380-471d-9b8a-f7232b2ce118/A40-4514-2012_20120615_Opredelenie.pdf.
5. *Obzor praktiki rassmotreniya arbitrazhnymi sudami del o priznanii i privedenii v ispolnenie resheniy inostrannykh sudov, ob osparivanii resheniy treteyskikh sudov i o vydache ispolnitelnykh list ov na prituditelnoe ispolnenie resheniy treteyskikh sudov: informatsionnoe pismo Prezidiuma Vysshogo Arbitrazhnogo Suda Rossiyskoy Federatsii ot 22 dekabrya 2005 g. № 96* [Review of Practice of Consideration by Arbitration Courts of Cases on Recognition and Enforcement of Foreign Judgments, on Arbitral Awards Appeal and on Writ of Execution of Arbitral Awards: Information Letter of the

Presidium of the Higher Arbitration Court of the Russian Federation of December 22, 2005 No. 96]. Available at: http://arbitr.ru/as/pract/vas_info_letter/2949.html.

6. Postanova Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 6 bereznia 2013 r. u spravi № 3/5027/496/2011 [Decision of the Higher Economic Court of Ukraine of March 6, 2013, Case No. 3/5027/496/2011]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29784623>.

Перепелинська О. С. Напрями для вдосконалення процесуального законодавства України у сфері судового сприяння та контролю щодо міжнародного комерційного арбітражу

Анотація. У статті наведено основні проблеми та прогалини в процесуальному законодавстві України у сфері міжнародного арбітражу. Автор пропонує шляхи реформування законодавства щодо виконання державними судами функцій сприяння та контролю щодо міжнародного арбітражу.

Зокрема, автор пропонує зменшити кількість судових інстанцій, задіяних у виконанні функцій контролю, до двох. У статті обґрунтовується необхідність встановлення спеціальної процедури для скасування рішень міжнародного арбітражу та надання сторонам арбітражної угоди права обмежити або виключити можливість оспорування арбітражного рішення у спорі між ними.

Автор відзначає необхідність прийняття процесуальних норм, які б регулювали прийняття судом забезпечувальних заходів на підтримку арбітражу, а також судове сприяння в отриманні доказів для арбітражного провадження, та відзначає важливість формування «проарбітражної» судової практики у питаннях виконання та тлумачення арбітражних застережень.

У статті обговорюються необхідні зміни українського законодавства і для добровільного, і для примусового виконання рішень міжнародного арбітражу, зокрема, для вирішення проблеми стягнення відсотків річних та проблеми валюти стягнення за арбітражним рішенням.

Ключові слова: судовий контроль щодо міжнародного арбітражу, судове сприяння та підтримка міжнародного арбітражу, оспорування арбітражних рішень, забезпечувальні заходи в підтримку міжнародного арбітражу, судове сприяння в отриманні доказів, виконання та тлумачення арбітражних застережень судами, примусове виконання арбітражних рішень, добровільне виконання арбітражних рішень, стягнення відсотків за арбітражним рішенням, валюта стягнення за арбітражним рішенням.

Перепелинская Е. С. Направления по совершенствованию процессуального законодательства Украины в сфере судебного содействия и контроля в отношении международного коммерческого арбитража

Аннотация. В статье приведены основные проблемы и пробелы в процессуальном законодательстве Украины в сфере международного арбитража. Автором предлагаются пути реформирования законодательства по исполнению государственными судами функций содействия и контроля в отношении международного арбитража.

В частности, автор предлагает уменьшить количество судебных инстанций, задействованных в исполнении функций контроля, до двух. В статье обосновывается необходимость установления специальной процедуры для отмены решений международного арбитража и предоставления сторонам арбитражного соглашения права ограничить или исключить возможность оспаривания арбитражного решения по спору между ними.

Автор отмечает необходимость принятия процессуальных норм, регулирующих принятие судом обеспечительных мер в поддержку арбитража, а также судебное содействие в получении доказательств для арбитражного разбирательства, и отмечает важность формирования «проарбитражной» судебной практики в вопросах исполнения и толкования арбитражных оговорок.

В статье обсуждаются необходимые изменения украинского законодательства и для добровольного, и для принудительного исполнения решений международного арбитража, для решения проблемы взыскания процентов годовых и проблемы валюты взыскания по арбитражным решениям.

Ключевые слова: судебный контроль в отношении международного арбитража, судебное содействие и поддержка международного арбитража, оспаривание арбитражных решений, обеспечительные меры в поддержку международного арбитража, судебное содействие в получении доказательств, исполнение и толкование

арбитражных оговорок судами, принудительное исполнение арбитражных решений, добровольное исполнение арбитражных решений, взыскание процентов по арбитражному решению, валюта взыскания по арбитражному решению.

Perepelynska O. Areas of Improving Procedural Legislation of Ukraine Regarding Judicial Assistance to and Control over International Commercial Arbitration

Annotation. The article describes major problems and gaps in procedural legislation of Ukraine in the field of international arbitration. The author offers the ways to improve legislation for providing assistance to and exercising control over international arbitration by the state courts.

In particular, the author suggests reducing the number of court instances in charge for control functions to two instances. The article substantiates necessity to set out special procedure for setting aside arbitral awards and allowing the parties to arbitration agreement to limit or exclude recourse against arbitral award in a dispute between them.

The author emphasizes the necessity to adopt the procedural rules for court assistance in taking evidence for arbitral proceedings as well as for granting interim measures in support of arbitration by the state courts, and notes the importance of formation of arbitration friendly court practice in enforcement and interpretation of arbitration clauses.

The article also contains a discussion on necessary amendments to the Ukrainian legislation for compliance with arbitral awards and enforcement thereof, including solutions of the problematic issues of interests under arbitral awards and currency of enforcement of arbitral awards.

Key words: court control over international arbitration, court assistance to international arbitration, setting aside arbitral awards, interim measures in support of arbitration, court assistance in taking evidence, enforcement and interpretation of arbitration clauses by the courts, enforcement of arbitral awards, compliance with arbitral awards, interests under arbitral awards, currency of enforcement of arbitral award.